

Türklere Veda Araplar Neden ve Nasıl İsyan Etti?

Taha Niyazi Karaca

İstanbul, Timaş Yayınları, 2022, 415 sayfa, ISBN: 978-605-0846-38-6.

Zafer SARAÇ*

Tarih boyunca Türk-Arap ilişkileri İslamiyet'in güçlü bir rabıta olduğu günden bu yana inişli çıkışlı bir seyir izleyerek devam eder. Geçtiğimiz yüzyıl ise Türk'ün Arap'tan kesin çizgilerle ayrıldığı dönem olarak tarihe geçer. Ama iki milletin birbirine sırtını dönmesinden öte dinin birleştirdiği etnik unsurların arasına çizilen sınırların başkasının eliyle olduğunun üzerinde pek durulmaz. Birbirleriyle hasım olarak cepheleşen milletler kendi cenahlarından olayları değerlendirirken gerçek düşmanın nifak salan propagandalarını dikkate almazlar. Kara propagandanın örtüsü ise bilimin ışığıyla ortadan kaldırılabilir.

Günümüzde dahi 1. Dünya Savaşı yıllarında ekilen propaganda tohumlarının provokatif etkileri görülürken eldeki bilgilerle yapılan yorumların kindarlık ve sempatanlığın gölgesinde filizlenen ön yargılarla tekrar edegelen yanlışların peşine takıldığı malumdur. Taha Niyazi Karaca bu noktadan yola çıkarak *Türklere Veda* isimli eseriyle Arap İsyanı'nın nedenine ve nasılına odaklanır. Aslında açığa çıkarılması gereken nokta burasıdır. Arapların Osmanlı'ya isyanı üzerine yazılanlara bakılacak olursa ortaya çıkan çelişkilerin gösterilmesi bile idrak sürecinin başlamasına vesile olabilir. Bu bağlamda Karaca'nın tezatları göstermekle amaç edindiği yol üzerinden gidilirse Arap İsyanı'nın gerçek yüzünün daha iyi anlaşılması mümkündür.

Tarih yazımının ortaya çıkardığı literatür, günümüzün sosyal medyasında sıkça görüldüğü üzere, bazen bilgi yığınları şeklinde tebarüz eden bir ortama dönüşür. Arap İsyanı'na dair yazılanlarla ilgili şayet yeni bir şey söylenmemişse eldeki bilgiler, farklı sentezlerle sık sık tekrar edilir. Yanlışın tekrar edilmekle

* Kitap Şuuru Sitesi Genel Yayın Yönetmeni, Telmiş Dergisi Editörü, zafersarac@hotmail.com

doğru olmayacağı gibi nakledilen hatalı bilgiler analitik bir duruşla kolaylıkla çöktürülebilir. Aslında Karaca'nın eserinde yaptığı tam olarak budur. Eserde ilk olarak, konu ile ilgili günümüze değin sunulan tezlerle alternatif yeni şeyler söylenir. İkinci olarak, bugüne gelinceye kadar yazılanlar kaynaklar vasıtasıyla doğruluk testine tabi tutulur. Son olarak, elde edilen anlamlı veriler vasıtasıyla yeni tezler üretilir.

Bilim dünyasına yapılan yeni aktarımların birçok yargıyı kökünden değiştireceğini düşünmek şaşırıcı değildir. Misal Arapların yüzlerce yıl statik bir durumda kalmalarına karşın birden neden isyan ettiklerinin açıklanması gerekmektedir. Yine Arap milliyetçisinin farklı biçimlerinin olduğu hesaba katılmaksızın yeni söylem oluşturmak mantıklı değildir. Her şeyden öte isyanda Arapların yanlış temayüllerine kılıf oluşturmak için günah keçisi aramak ve bulunca da mal bulmuş mağribi gibi yalana sarılmak tutarlı değildir. Karaca, isyanın gerçek sebeplerine odaklanarak tekrarın kolaycılığına eserinde yer vermez.

Hataların tekrarından söz açılmışken, şayet ele alınan tarih araştırmasının etnik bir yönü söz konusuysa, hissiyatın etkisiyle bazı yanlışların bilinçli bir şekilde yapılması olasıdır. Arap entelektüeller 1. Dünya Savaşı'nda Araplar tarafından yapılan hataları kabul etmek yerine olası tetikleyici unsurlar üzerine yoğunlaşırlar. Tabii ortaya sürülen tezin tutarlı olması sadece konuya taraf olanlar için manidardır. Misal Araplar *biz isyan ettik* demek yerine *isyan ettirildik* demeyi daha mantıklı bulurlar. Entelektüel iradenin ortaya koyduğu hatalı tezler ise belgelerin yardımıyla kolaylıkla yıkılabilir. Ama entelektüellerin hedef kitlesi her zaman için akademik camia olmaz. Bu nedenle söylenenlerin halk nazarında kıymeti arttıkça artar. Arap İsyanı'nda böylelikle gerçeklerle yalanlar kolaylıkla birbirine karışır.

Yanlış olsun doğru olsun bilginin mantıklı ve tutarlı olup olmadığının analiz edilmesinden önce olayın kavramsal çerçevesinin iyi çizilmesi gerekmektedir. Arap İsyanı'nın milliyetçilik bağlamında değerlendirilebilmesi için ilgili kavramlara dair çözümlemenin yapılması gerekmektedir. Karaca, bu açıdan konuyu sağlam temellendirerek tezlerini sunar. Esasında müellifin tercih ettiği bu üslup çoğu zaman ihmal edildiği için olaylar kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmeden mevzuya giriş yapılır. Bu tarz girişler mesnetsiz olmakla itham edildiği için bilimsel olarak kalibresi düşük kabul edilir. Ama Karaca'nın eserinde bunu görmeye imkân yoktur. Misal millet ve milliyetçilik kavramları Arap cephesinden kuramsal olarak değerlendirilir. Türklerle Arapların tarihî ilişkileri geniş bir bakış açısıyla kaleme alındığından konu sağlam bir temelden neşet eder.

Türk-Arap ilişkilerinin tarihi, isyanın kodlarını vermesi açısından önemlidir. Taraflardan birini suçlayan söylemi tercih etmek yerine, olaylara tarihin penceresinden bakmanın bile kimi zaman netlik kazandırma mukabilinden bir etki yapması olasıdır. Misal Arapların Türk hâkimiyeti altındaki isyan eğilimlerini çok önceden her şeyden bağımsız olarak kanıtlamak, Arap kalkışmasına neden olduğu düşünülen devlet politikalarını ve adamlarını temize çıkarır. Karaca, bu aşamada tarihî bilgiyi güçlü dokümanter dayanaklarla sunarak karşıt fikre darbe vurur. Örneğin; Arapları günahsız kabul edenlere müellif, arşiv kayıtlarıyla cevap verir.

Tabii isyan hakkında ortaya çıkan arşiv kayıtları olayların arkasındaki İngiliz parmağını da ayyuka çıkarır. Bu açıdan eldeki kayıtların en verimli şekilde kullanıldığını belirtmek gerekir. Özellikle Arap İsyanı'nı finanse eden İngilizlerin çok yönlü çalışmalarına dair veriler, Araplara arka çıkmak adına akla hayale gelmeyecek savunu metotları geliştiren bazı araştırmacıları mahcup edecek şekildedir. İngilizlerin istihbarat raporlarının olayları daha net görmeyi sağladığına şüphe yoktur. Ayrıca İngilizlerin raporlarına ve gizli istihbarat belgelerine rağmen hâlen yazılanların aksini öne sürenlerin olduğunu görmek de ilginçtir.

Karaca, isyanın aşikâr nedenlerini kaynaklarıyla ortaya koyarken, karşı cenahtaki araştırmacıların yanlış fikirlerini belgelerle tadil eder. Müellif, fikirlerini serdederken etnik kimliğinin ve hissiyatının da uzağında düşüncelerini ortaya koyar. Kasıtlı kalem oynatanların haricinde bazı araştırmacıların ise aynı hassasiyeti göstermediğini eserden anlamak mümkündür. Misal bazı araştırmacılar Araplar tarafından kurulan bölücü cemiyetleri, Osmanlı ve Türklük karşıtı yazılan beyannameleri ve tarihî realiteleri dikkate almaksızın fikirlerini temellendirirler.

Eserin en önemli yönlerinden biri de olayların başaktörleri olan Türk ve Arap unsurlarının birbirleriyle ilgili görüşlerinin öne sürülen tezlere dayanak oluşturacak şekilde sunulmasıdır. Arap ve Türk'ün yüzyıllar boyu birlikte yaşamasına karşın ortaya çıkan tabii ilişkinin Araplar tarafından pek benimsenmediği de verilen bilgilerden anlaşılır. Ayrıca Türklerin İslam'a olan hizmetlerine rağmen Türk karşıtlığının hız kazanması, tek yönlü kültürel etkileşim neticesinde Türklerin kültürel kabullerine karşın Arapların Türk kültürünü dışlaması Arap İsyanı'nın sosyokültürel geri planını gözler önüne serecek tarzda okura sunulur. Bu tarz tespitleri çoğu eserde görmenin mümkün olmadığını da söylemek gerekir. Yapılan bu bilimsel tespitlerin ırkçılık yaftasına maruz kalabilecek olmasına karşın Karaca tarafından öne sürülen bu görüşlerin tarihî bir gerçeklik olduğunu da sunulan kanıtlardan fark etmek mümkündür.

Eserin metodolojik olarak çok iyi bina edildiğini söylemek gerekir. Kullanılan kaynakların çok titiz bir biçimde değerlendirildiği, sunulan bilgilerin sürekli başka kaynaklarla teyit edilmesinden anlaşılır. Ayrıca eserde teyit edilmeksizin ve orijinali araştırılmaksızın kullanılan verilerin neden olduğu yanlışlar da tarihçiye ders olacak şekilde sunulmaktadır. Tarihî bir olaydan yola çıkarak tarihe bütüncül bakmak ve eldeki verilerden oluşan bilgileri neden sonuç zincirleriyle anlamlandırmak gibi modern tarihî yaklaşımlar eserin savunduğu tezleri güçlendirmektedir.

Bu arada anlaşılabilirlik açısından müellifin, okuruna fazlasıyla yardımcı olduğu söylenebilir. Eserde açık ve sade dil, akıcı bir anlatımla birleşerek temayüz eder. Dönemin ağdalı dilini yansıtan pasajlar bile sadeleştirilerek okura verilir. Kuramsal açıdan anlaşılması güç, ağır terminoloji içeren yorumlar bile herkesin anlayabileceği bir şekilde esnetilerek okura sunulur. Eserin akademik doygunluğuna karşın bu anlaşılır yönü her türlü takdire şayandır. Zaten bahsedilen konuların herkes tarafından anlaşılması zaruridir. Yazarın bunu hesap ettiği rahatlıkla düşünülebilir.

Sonuçta, yüzyıllar boyu kader birliği etmiş milletlerin beraber ve ayrı yaşadığı dönemlerin kıyas edilmesi bile çok şey anlatabilir. Günümüzde siyasal Arapçı söylemlerin köklerinin İngilizlerin propaganda

notlarına kadar uzandığı gerçeği görmezden gelinemez. Bir yalanın uğruna bin gerçeği feda ederek nifak tohumu ekenlerin çanağına su taşıyanların akıbetini Karaca, eserin sonunda verir. Trajiktir ki Osmanlı'nın Arapları geçmişte sahip oldukları huzur iklimini mumla ararlar. Şerif Hüseyin'i İzmir Marşı'na hasret bırakan bu pişmanlık, dönemin Araplarının içine kor gibi oturur. Ama iş işten geçmiştir. Kültürel, askerî ve siyasi baskıyla itham ettikleri, sömürücü diye yaftaladıkları, asimilasyoncu hatta dinî yozlaşmaya neden oluyor diye tekfir ettikleri Türklerin aslında hiç de öyle olmadıklarını günümüzde yaşayan Araplar idrak ederler mi bilinmez ama geçmişte oynanan oyunların yeniden sergilendiği açıktır. Tarih en çok ders almak içindir.